

ACTA

MEGHIÚSULT KÍSÉRLET AZ EGYESÜLET SZABÁLYAINAK
MEGSZÜNTETÉSÉRE A MAGYAR POLGÁRI JOGBAN¹

CSEHI ZOLTÁN
egyetemi docens (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

A magyar magánjogi szabályozás tradícióját megtörve, a 2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről (új Ptk.) nem tartalmazza az egyesület szabályait. Az ún. 1928-as törvényjavaslat Magyarország Magánjogi Törvénykönyvéről 49–81. §§-okban tartalmazta a szabályokat, a történeti változásokat itt most nem részletezve, a jelenleg hatályos, többször módosított 1959. évi IV. törvény (régí Ptk.) kezdetektől fogva szabályozta az egyesületet. Napjaink hatályos változatában a Ptk. csak néhány alapvető normát tartalmaz az egyesületről (Ptk. 61–64. §§), de ezekre a normákra épül a köztestület megfogalmazása és szabályozása is (65. §). A régi Ptk. a személyegyesülések közül egy további speciális egyesületi formát, az országos sportági szakszövetséget is nevesíti (66. §). Az új Ptk.-ból mind a három jogi forma hiányzik, az egyesület, a köztestület és az országos sportági szakszövetség is.

A jelenlegi szabályozás nem nevezhető tökéletesnek, az egyesület és a külön törvényben nevesített és szabályozott társadalmi szervezet kapcsolata rendezetlen. A Ptk. egyesületfogalma és a Ptk.-ban való megjelenítése szimbolikusan azt az európai

¹ A jelen tanulmány előzményéhez lásd a következő írásokat CSEHI ZOLTÁN: Javaslat az alapítvány és az egyesület szabályozására az új magyar Polgári Törvénykönyvben (bevezetés, törvényszöveg-tervezet és kommentár, 2004). In CSEHI ZOLTÁN: *Diké kísértése*. Budapest: Gondolat, 2005, 470–521.; CSEHI ZOLTÁN: A jogi személy a magyar alkotmánybíróági határozatokban. In Sajó András (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest: Complex, 2006, 147–165.; CSEHI ZOLTÁN: Az egyesületi jog a közjog és magánjog keresztútján. Az egyesületi jog és a személyes joggyakorlás kérdése. In Kisfaludi András (szerk.): *Liber Amicorum – Ünnepei előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére*. Budapest: ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2007, 127–164.; CSEHI ZOLTÁN Vázlat a nonprofit szféra státusz-szabályozásáról és a kutatás irányairól. *IAS* 2007/4.; CSEHI ZOLTÁN: *A civil társadalom szervezeteinek joga Magyarországon*. Budapest: Gondolat, 2007.; CSEHI ZOLTÁN: Egyesület. Alapítvány. In Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest: Complex, 2008, 177–221.; CSEHI ZOLTÁN: A jogi személyek szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyv tervezeteiben – egy kísérlet eddigi története. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/5–6., 4–13.

hagyományt követi, amely az egyesületet, mint jogi személyt, a Polgári Törvénykönyvben helyezi el, mivel a személyek szabadságához, a magánszféra kialakításának autonómiájához tartozik annak a lehetősége is, hogy személyek arra vállaljanak egymás irányába kötelezettséget, hogy közös céljuk megvalósításban együttműködnek, és ezt a kötelezettségvállalást egy szerződésben, az egyesület alapszabályban rögzített módon jogilag kikényszeríthető formában egy új, önálló jogalany létesítésével valósítsák meg. Ez a szerződési szabadságból és a jogi személy létesítésének szabadságából eredő alanyi jog a magánautonómia szerves részét képezi, a polgári társadalom megvalósulásának alapvető magánjogi instrumentumának tekintendő.

II. Az új Ptk.

A 2010. évi XV. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009:CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról („új Ptké.”) 1. § (1) bekezdése szerint az új Ptk. második könyve – amely a jogi személyeket szabályozza – 2010. május 1-jén lépett volna hatályba. A törvény második könyve három részre oszlik: az ember, a jogi személyek és a személyhez fűződő jogok szabályaira. Az új ptk. a korábbi tervezetekhez képest jelentősen átalakította a jogi személyek szabályozását. A jelenlegi megoldás nem nevezhető sikeresnek, hiszen a jogi személy általános szabályait nyolc paragrafusban határozza meg [2:41–2:48. §§], az államra egyetlen paragrafust nevesít [2:49], majd az alapítvány szabályai következnek 22 paragrafusban [2:50-2:72. §§], és a sok vitát kiváltó, értelmetlen szabály vonatkozik a jogi személyiség nélküli jogalanyokra [2:73. §]. Az új Ptk. nem tartalmazza az egyesület szabályait, a kereskedelmi társaságokra vonatkozó joganyagot és a jelenlegi Ptk.-ból egyéb formákat sem vesz át, mint például a köztestület. A változás radikális és rendkívül vitatható.

Az új Ptké. 209. § (1) bekezdés 3. alpontja szerint a régi Ptk. 8–87. §-a, 648. §-a 2010. május 1-jétől hatályukat veszítették volna. Ez alapján a jelenlegi Ptk.-ban szabályozott egyesület a hatályos jogból eltűnt volna, a jogtörténet alapjaira 2010. május 1-jétől többé nem lett volna alapítható. Ez nem érintette volna az 1989. évi II. törvény alapján létesíthető társadalmi szervezetek alapíthatóságát.

Az új Ptké. (49. § (6) bek.) hatályon kívül helyezte volna a szerzői jogi törvény – 1999:LXXVI. tv. (Sztv.) 86. § (2) bekezdéséből a „(Ptk. 61–64. §)” szövegrészt, az új szöveg a következő lett volna:

86. § (1) A szerzői és a szomszédos jogokra vonatkozó jogszabályoknak megfelelő közös jogkezelő szervezetekről a kultúráért felelős miniszter nyilvántartást vezet.

(2) A nyilvántartásba közös jogkezelő szervezetként csak egyesület ~~(Ptk. 61–64. §)~~ vehető fel.

Az új Ptké. viszont nem helyezte volna hatályon kívül az 1989:II. törvény (a továbbiakban „Egyesülési törvény”) 4/A. §-át:

4/A. § Az egyesületre (Ptk. 61-64. §) e törvény alkalmazásakor a társadalmi szervezetre vonatkozó szabályok az irányadók.

Az Sztv-ben és az Egyesülési törvényben maradt volna az utalás az egyesületre, jóllehet az már nem létezett volna, nem lett volna létesíthető.

Az új Ptk. (48. §) újra definiálta a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény 14. § b) alpontjában olvasható „civil szervezet” meghatározását, amely továbbra is csak a társadalmi szervezetet tartalmazta volna.

A jelenlegi szabályozásban a Ptk. „egyesület” fogalma és az 1989:II. tv. szerinti társadalmi szervezetek fogalmai keverednek.

III. Társadalmi szervezet és egyesület

Az egyesülési jog, mint emberi jog eredetét és nemzetközi egyezményekben megfogalmazott tartalmait ehelyütt nem mutatjuk be.² Szintén nem térünk ki ezen alkotmányos alapjog a nemzetközi alkotmánytörténeti aspektusaira, de a magyar alkotmánytörténetre sem.

A szocialista, 1972-es módosítást követő Alkotmány a társadalmi szervezetek és az egyesületek közötti különbözőséget egyértelműen megjelenítette, és két külön fogalomnak tekintette: a hatalom számára legfontosabb társadalmi szervezeteket az Alkotmány a társadalmi rendről szóló I. fejezetben említette meg (utalás az MSZMP-re, a HNF-re és a szakszervezetekre).³ Az egyesülési jogot deklaráló 65. § (az állampolgárok alapvető jogairól és kötelességeiről szóló VII. fejezeten belül) az egyesületekről, a tömegszervezetekről és tömegmozgalmakról rendelkezett.⁴

Ez a megkülönböztetés a jelenlegi Alkotmányunkban már nincs meg. A jelenlegi szabályok értelmezéséhez a szabályozás eredetét, kialakulását is figyelembe kell venni.

A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban „Ptk.”) eredeti szövegében a 68–70. §§-ai tartalmazták a társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályokat, a 71–80. §-ai tartalmazták az egyesületek polgári jogi szabályozását, részletes és átfogó szabályokat pedig az egyesületekről szóló 1970. évi 35. tvr. állapított meg (azt megelőzően 1955. évi 18. tvr.). Az egyesület mellett a társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályokat is tartalmazott a Ptk.⁵

² Lásd ehhez HALMAI GÁBOR in HALMAI G. – TÓTH G. A. (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest: Osiris, 2003, 501. és skk. Emberi jogok egyetemes nyilatkozata (20. cikk); Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (22 cikk); Emberi jogok európai egyezménye (11 cikk).

³ 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról (az 1988. évben hatályos szöveg)(az eredeti 1949-es Alkotmányban 56. §) 4. § és 65 §; SÁRKÓZY TAMÁS: A jogi személyek egyes fajtái. In EÖRSI GYULA – GELLÉRT GYÖRGY (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata*. I. kötet. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981, 317., 324.; HALMAI GÁBOR: Az egyesületek, a pártok és a köztisztviseltek szabályozása az alkotmányban. In Ádám Antal (szerk.): *Alapjogok és alkotmányozás. Az emberi jogok szabályozása az új alkotmányban*. Tanulmányok. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi intézete, 1996, 162.; SÁRI JÁNOS: *Alapjogok (Alkotmánytan II.)*. 3. átdolgozott kiadás. Budapest: Osiris, 2004, 162.

⁴ HALMAI (1996) i. m. 162.

⁵ „5. Társadalmi szervezetek.

68. § A dolgozóknak az Alkotmányban említett politikai szervezetei, szakszervezetei, női és ifjúsági, valamint egyéb társadalmi szervezetei jogi személyek.

69. § A társadalmi szervezetek vagyoni viszonyaira az alapszabály rendelkezései az irányadók; ha az alapszabály nem rendelkezik, az egyesületre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

70. § (1) A társadalmi szervezet – ha alapszabálya megengedi – vállalat alapítására is jogosult. (2) A társadalmi szervezet a vállalat kötelezettségeiért kezességként felel; egyébként a társadalmi szervezet vállalatának jogképességére, szervezetére és működésére az állami vállalatra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

A társadalmi szervezetek és az egyesületek különbözőségét a Ptk. korabeli rendelkezései emelték ki a leginkább, eltérő szabályokat állapítva meg a két jogi formára nézve (társadalmi szervezet,⁶ egyesület⁷). A leglényegesebb különbséget az jelentette,

⁶ 1959. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről (az 1988. évben hatályos szöveg): „VI. fejezet, A jogi személyek egyes fajtáira vonatkozó, külön rendelkezések., 7. A társadalmi szervezetek; 57. § (1) Az állampolgároknak alkotmányosan elismert politikai szervezetei, szakszervezetei, női és ifjúsági, valamint egyéb társadalmi szervezetei jogi személyek. (2) Jogszabály más társadalmi feladatot ellátó szervezetet is társadalmi szervezetté nyilváníthat. 58. § A társadalmi szervezetek vagyoni viszonyaira az alapszabály rendelkezései az irányadók; ha az alapszabály nem rendelkezik, az egyesületre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

8. *Az egyesület – 60. § (1) A társadalmi, kulturális és egyéb tevékenység fejlesztése érdekében az állampolgárok által alkotmányos joguknál fogva létesített egyesületek jogi személyek. (2) Ha az alapszabály megengedi, az egyesületnek jogi személy is tagja lehet.*

61. § (1) Egyesület akkor jön létre, ha legalább tíz alapító tag az alakuló közgyűlésen az egyesület megalakítását elhatározza, alapszabályát megállapítja, ügyintéző és képviselő szerveit megválasztja, és az egyesületet a tevékenységi köre szerint illetékes állami törvényességi felügyeletet ellátó szerv nyilvántartásba veszi. (2) Nyilvántartásba vételnek akkor van helye, ha az alapítók a törvényes feltételeknek eleget tettek. / (3) Az egyesület alapszabályában rendelkezni kell különösen az egyesület nevről, céljáról, székhelyéről, szervezetéről, ügyintéző és képviselő szerveiről, a tagsági viszony keletkezéséről és megszűnéséről, valamint a tagok jogairól és kötelezettségeiről. (4) Ha jogszabály egyesületi mintaalapszabályt állapít meg, az alapszabályba a mintának a jogszabály által kötelezővé tett tartalmát fel kell venni.”

⁷ 6. Az egyesület – 71. § A társadalmi, kulturális és egyéb tevékenység fejlesztése érdekében a dolgozók által alkotmányos joguknál fogva létesített egyesületek jogi személyek.

72. § (1) Egyesület akkor jön létre, ha legalább tíz alapító tag az alakuló közgyűlésen az egyesület megalakítását elhatározza, alapszabályát megállapítja, ügyintéző és képviselő szerveit megválasztja, és az egyesületet a tevékenységi köre szerint illetékes állami felügyelő szerv nyilvántartásba veszi. (2) Nyilvántartásba vételnek akkor van helye, ha az alapítók a törvényes feltételeknek eleget tettek, és az egyesület működésre képes. (3) Az egyesület alapszabályában rendelkezni kell különösen az egyesület nevről, tárgyáról, székhelyéről, szervezetéről, ügyintéző és képviselő szerveiről, a tagsági viszony keletkezéséről és megszűnéséről, valamint a tagok jogairól és kötelezettségeiről. (4) Ha jogszabály egyesületi mintaalapszabályt állapít meg, az alapszabályba a mintának a jogszabály által kötelezővé tett tartalmát fel kell venni.

73. § (1) Az egyesület tagjai részt vesznek az egyesület munkájában, és hozzájárulnak az egyesület feladatainak teljesítéséhez.

(2) Ha az egyesület határozata jogszabályba vagy az alapszabályba ütközik, az ügyész vagy bármely tag az állami felügyelő szervnél indítványozhatja a határozat megsemmisítését.

74. § (1) Az egyesület legfőbb szerve a közgyűlés. A közgyűlés a tagok összessége, amely az egyesületet érintő minden kérdésben dönthet. (2) Kizárólag a közgyűlés hatáskörébe tartozik az egyesület ügyintéző és képviselő szerveinek megválasztása, az egyesület évi költségvetésének megállapítása, az ügyintéző szerv évi beszámolójának megtárgyalása, az egyesület más egyesülettel való egyesülésének, úgyszintén feloszlásának kimondása, továbbá a döntés mindazokban az ügyekben, amelyeket jogszabály vagy az alapszabály kizárólagos hatáskörébe utal. (3) Az egyesület szervei a közgyűlésnek felelősséggel tartoznak.

75. § (1) A közgyűlést legalább évenként egyszer össze kell hívni; közgyűlést kell összehívni akkor is, ha ezt a tagok egyharmada a cél megjelölésével kívánja. (2) A közgyűlés határozatképes, ha a tagok jelen van; ha a határozatképesség hiánya miatt a közgyűlést el kell halasztani, a másodsorra összehívott közgyűlés az eredeti napirendbe felvett kérdésekben a megjelentek számára tekintet nélkül határozatképes. (3) A közgyűlés határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza.

(4) Az alapszabály elrendelheti, hogy a közgyűlést rövidebb időközökben hívják össze; meghatározott ügyekben a határozat meghozatalához minősített többséget írhat elő; kimondhatja, hogy a határozatképességre vonatkozó szabályokat a közgyűlésnek határozatképtelenség miatti elhalasztása után másodsorra összehívott közgyűlésre is alkalmazni kell; eltérően állapíthatja meg, hogy a tagok mekkora hányadának kívánságára kell rendkívüli közgyűlést összehívni.

hogya a társadalmi szervezeteket jogszabály statuálta és azok nem feltétlenül rendelkeztek nyilvántartott tagsággal.⁸ A kizárólag nyilvántartott tagsággal működő egyesületek létrehozásáról pedig, az alkotmány idézett szakaszának megfelelően⁹, az egyesületekről szóló 1970. évi 35. tvr. alapján az alapító tagok határoztak, de az állam elismerésére már a szerveződés létszakában is szükség volt. A különállást valamelyest tompította az a tény, hogy a társadalmi szervezetek mögöttes jogát az egyesületekre vonatkozó szabályok jelentették.¹⁰ A korabeli magyar jogtudomány már hajdanán

76. § Az egyesület tartozásaiért saját vagyonával felel. A tagok csak a tagdíjakat kötelesek az egyesületnek megfizetni; az egyesület tartozásaiért a tagok saját vagyonukkal nem felelnek.

77. § Az egyesület megszűnik, ha

- a) feloszlását a közgyűlés kétharmad szótöbbséggel kimondja;
- b) más egyesülettel egyesül;
- c) felügyelő szerve a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, illetőleg a tagok érdekét sértő vagy veszélyeztető működése miatt feloszlítja;
- d) a felügyelő szerv megállapítja megszűnését annak következtében, hogy tagjainak száma tartósan a jogszabályban megkívánt létszám alatt van, vagy egy évnél hosszabb idő óta nem fejt ki működést.

78. § (1) Az egyesület megszűnése esetén vagyonáról az alapszabály vagy a közgyűlés rendelkezik. Az ezzel kapcsolatos teendők ellátása a felszámolóék feladata; ha a felügyelő szerv másként nem rendelkezik, felszámolóként a megszűnt egyesület volt ügyintéző szerve jár el. / (2) Ha a vagyon hovafordításáról az alapszabály vagy a közgyűlés nem rendelkezett, továbbá ha az egyesület feloszlattással szűnt meg, vagy a felügyelő szerv az egyesület megszűnését állapítja meg, vagyona a hitelezők kielégítése után állami tulajdonba kerül, és azzal a megszűnt egyesület felügyelő szerve rendelkezik.

(3) Ha a megszűnt egyesület szövetségi célokat szolgált, a vagyont – a hitelezők kielégítése után – a felügyelő szerv szövetségi tulajdonba köteles adni.

79. § (1) Az egyesületek mint országos vagy helyi egyesületek működnek. Az országos egyesületek helyi csoportokat szervezhetnek, a hasonló célkitűzésű helyi egyesületek pedig közös szövetségekbe tömörülhetnek.

(2) Az országos egyesületek közgyűlés helyett küldöttközgyűlést tarthatnak.

(3) Az egyesület – alapszabályának megfelelően – külföldön is fejthet ki működést.

80. § (1) Az egyesület helyi csoportjának vezetője a csoport rendeltetészerű működése által meghatározott körben az egyesület képviselő szerveként jár el. Az alapszabály azonban a nagyobb működési területre kiterjedően szervezett vagy nagy létszámú helyi csoportot a rendelkezésére álló vagyon erejéig önálló jogi személyé is nyilváníthatja, ha erre az egyesület és a helyi csoport működése érdekében szükség van. A helyi csoport jogképességét nyilvántartásba vételével szerzi meg (72. §).

(2) Az egyesületek szövetségének legfőbb szerve a tagegyesületek küldötteiből álló küldöttközgyűlés. A szövetség nyilvántartásba vételére, jogképességére, szervezetére és működésére az egyesületekre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

⁸ SÁRKÖZY(1981) i. m. 317., 319.

⁹ A Ptk. hatálybalépése időpontjában az Alkotmány szerint 56. § (1) A Magyar Népköztársaság a dolgozók társadalmi, gazdasági és kulturális tevékenységének fejlesztése érdekében alkotmányosan biztosítja az egyesülési jogot.

(2) A Magyar Népköztársaság feladatainak ellátásában az öntudatos dolgozók szervezeteire támaszkodik. A népi demokrácia rendjének védelme, a szocialista építésben való fokozott részvétel, a kulturális nevelőmunka kiszélesítése, a nép jogainak megalósítása és a nemzetközi szolidaritás ápolása céljából a dolgozók szakszervezeteket, demokratikus női és ifjúsági, valamint egyéb tömegszervezeteket létesítenek és ezek erősítik a demokratikus népfrontban fogják össze. E szervezetekben megvalósul az ipari, mezőgazdasági s értelmiségi dolgozók szoros együttműködése és demokratikus egysége. A nép demokratikus egységére támaszkodó és élcsapata által irányított munkásosztály az állami és társadalmi tevékenység vezető ereje.

¹⁰ A társadalmi szervezetek vagyoni viszonyaira az alapszabály által nem rendezett körben az egyesületekre vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni, Sárközy i. m. 319.

ismerte a társadalmi szervezetek fogalmának szűkebb és tágabb értelmét.¹¹ Ez utóbbi jelenségre vezethető vissza napjaink fogalmainak kuszasága is. Mivel a Ptk. imént idézett szabályai felerősítették az Alkotmányban megfogalmazott kettősséget a társadalmi szervezet és az egyesület között, a társadalmi szervezeteket létrehozó jogszabályok nem mindig voltak egyértelműek, külön bírói gyakorlat alakult ki a társadalmi szervezetek és az egyesületek elkülönítésére irányadó szempontok tekintetében, azaz a különböző szervezetek eseti minősítésére.¹²

IV. Hatályos szabályok

Az Alkotmány fent idézett rendelkezései megváltoztak, és csak a pártokra és a szakszervezetekre való rövid utalás maradt meg¹³. A rendszerváltó alkotmányozás és az 1970. évi 35. tvr.-t hatályon kívül helyező 1989. évi II. törvény az egyesülési jogról általános jelleggel kívánta rendezni – elsősorban a párt és szakszervezet alapítás szabadságát lehetővé téve – a közjogi alapú egyesülési formát „társadalmi szervezet” név alatt. A törvény újraértelmezte a társadalmi szervezet fogalmát, amely kimaradt az új Alkotmány szövegéből és az egyesületi törvény gyűjtőfogalmává vált.¹⁴ A terminológia tekintetében az Egyesülési törvény sem teljesen következetes, ezért a jogtudomány – feledve a szabályozás történeti előzményeit – kénytelen volt különbséget tenni a társadalmi szervezet tágabb és szűkebb értelme között.¹⁵

Az egyesületre vonatkozó szabályokat az Egyesülési törvény záró rendelkezései iktatták be a Ptk.-ba (Ptk. 61–64. §), amely szabályok módosítására 1994. január 1-i hatállyal az 1993. évi XCII. törvény révén került sor. A jelenlegi jogszabályok között az egyesület a Ptk.-ban van szabályozva, a társadalmi szervezet pedig külön törvényben (1989:II.tv.). Ha ezek a jogi formációk ugyanezt jelentették volna vagy jelentenék, miért kellett egyazon törvényben két külön néven nevezni őket, és az egyiket a Ptk.-ba megjeleníteni.

A Ptk. 64. §-a kimondja, hogy az egyesülési jog alapján létesített társadalmi szervezetekre e törvény, azaz a Ptk. alkalmazásakor az egyesületekre vonatkozó szabályok

¹¹ SÁRKÖZY(1981) i. m. 317. ; SÁRI i. m. 162.

¹² SÁRKÖZY(1981) i. m. 318–319., 324.

¹³ **3. §** (1) A Magyar Köztársaságban a pártok az Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok tiszteletben tartása mellett szabadon alakulhatnak és szabadon tevékenykedhetnek. (2) A pártok közreműködnek a népakarat kialakításában és kinyilvánításában. / (3) A pártok közhatalmat közvetlenül nem gyakorolhatnak. Ennek megfelelően egyetlen párt sem irányíthat semmiféle állami szervet. A pártok és a közhatalom szétválasztása érdekében törvény határozza meg azokat a tisztségeket, közhivatalokat, amelyeket párt tagja vagy tisztségviselője nem tölthet be.

4. § A szakszervezetek és más érdekképviseletek védik és képviselik a munkavállalók, a szövetségi tagok és a vállalkozók érdekeit.

¹⁴ SÁRKÖZY TAMÁS: A jogi személyek egyes fajtáira vonatkozó külön rendelkezések. In Gellért György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest: KJK-Kerszöv, 2004, 211.

¹⁵ A 3. § (4) bekezdése szerint “társadalmi szerv alapításához legalább tíz alapító tag szükséges”, következésképpen a társadalmi szervezet fogalmának szűkebb értelmezése az egyesületekre vonatkozik, tágabb értelme pedig átfogja az egyesületeken kívül a pártokat, szakszervezeteket és tömegmozgalmakat, SÁRI i. m. 162–163.

az irányadók. Az Egyesülési törvény 4/A. §-a ugyanezt mondja ki, csak fordítva¹⁶, azaz az egyesületekre e törvény, azaz az Egyesülési törvény, alkalmazásakor a társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályok az irányadók. Ennek az ide-oda utalásnak az értelmetlenségére nem kívánok kitérni.

Az egyesülés alkotmányos joga nem azonosítható és nem fordítható le egyszerűen a polgári jogban az önálló jogi személy szervezet létrehozásának alanyi jogára. A fentiekre tekintettel megállapítható, hogy a társadalmi szervezet és az egyesület jogi formáinak kialakításával az egyesülési jog és az abból fakadó szervezet létesítésének joga a magyar jogfejlődésben sajátos utat mutat, mivel a szerződéses szabadságból fakadó magánautonómia arra is feljogosítja az egyéneket, hogy szerződéses úton – az alapszabály elfogadása révén – egy új jogalanyt, egyesületet hozzanak létre, közös cél megvalósítása érdekében.

Az egyesület és a társadalmi szervezet nem egy és ugyanaz. Korábban a Ptk. is külön nevezte és külön szabályozta mindkét formát A társadalmi szervezetekre vonatkozó szabályokat nem lehet egy az egyben a polgári jog alapján létesített egyesületekre alkalmazni.

Az Egyesülési törvény eredeti ¹⁷szövege a következő volt:

„2. § (1) Az egyesülési jog alapján a magánszemélyek, a jogi személyek, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetei –tevékenységük célja és alapítói szándéka szerint – politikai pártot, szakszervezetet, tömegmozgalmat, érdekképviselői szervezetet, egyesületet vagy más – e törvény rendelkezéseivel nem ellentétes – szervezetet (a továbbiakban együtt: társadalmi szervezet) hozhatnak létre és működtethetnek.”

Azonban ez a meghatározás nagyon gyorsan megváltoztatásra került, és az 1989. október 30.-tól hatályos szöveg már nem tartalmazta az utalást az egyesületekre, tehát az a jogalkotói szándék, hogy az egyesületek a társadalmi szervezetek egyik alfaját képezzék, már 1989-ben megváltozott:

„2. § (1) Az egyesülési jog alapján a magánszemélyek, a jogi személyek, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetei – tevékenységük célja és alapítói szándéka szerint – társadalmi szervezetet hozhatnak létre és működtethetnek.”

A társadalmi szervezet eltérő jellegét az Egyesülési törvény szabályozási közege, szóhasználata és tartalma is igazolja, közhatalmi jellege átsüt a szövegezésén.

A Ptk. 64. §-a szerint. „Az egyesülési jog alapján létrehozott társadalmi szervezetekre e törvény alkalmazásakor az egyesületre vonatkozó szabályok az irányadók.” A törvényhely szövegét megállapító 1993. évi XCII. törvény indoklása szerint:¹⁸ „Valójában azonban a polgári jog az egyesülés alkotmányos alapjogának gyakorlása útján

¹⁶ „Az egyesülési jog alapján létrehozott társadalmi szervezetekre e törvény alkalmazásakor az egyesületre vonatkozó szabályok az irányadók.”

¹⁷ 1989. évi II. tv. 2. §-nak (1) bekezdésének 1989. január 24-től hatályos szövege.

¹⁸ 1993. évi XCII. törvény a Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról.

létrejött, tagsággal rendelkező társadalmi szervezetekre mint egyesületekre tekint. Amit a közjog társadalmi szervezetként ismer, azt a magánjog egyesületnek nevezi.¹⁹ Ez a terminológiai zűrzavar, hogy ugyanazon képződményt (szervezetet) másként hívjuk a közjogban és másként a magánjogban, semmi esetre sem fogadható el, a jogban ugyanakkor a jogi formának nem lehet két eltérő neve. Az egyesület szabályai és az egyes speciális egyesületi formák – szakszervezetek, pártok, köztestületek – az általános és különös viszonyban állnak egymással.

A kötelező tagsággal működő köztestület eredete és alapjogi megítélése eltér az egyesületek alapjogi értékelésétől. Az egyesülési szabadság alapjogi szabályozása – az eddig megismert szempontok tekintetében – nem terjed ki a köztestületi formára,²⁰ de az egyesület és a köztestület magánjogilag szorosán kapcsolódik egymáshoz, hiszen a köztestületekre az egyesületek szabályait rendeli alkalmazni a törvény. A pártok, a szakszervezetek és a köztestületek működéséhez sokszor közjogi funkciók is kapcsolódnak, számos esetben közjoghoz kötődő szervezeti formákat jelentenek.²¹ Ezen formák alapja sokszor egy speciális törvény, amely további részletszabályokat állapít meg az adott egyesülési formával szemben. Az Alkotmánybíróság szerint a köztestület kötelező tagsága nem sérti az egyesülés szabadságát [22/1994. (IV.16.) AB hat., 41/1995. (VI.17.) AB hat.], hiszen az egyesülés önkéntessége nem áll szemben a törvény által, közfunkció ellátására alapított köztestülettel.²²

A Ptk. hatályos szövege a III. cím, VI. fejezetének 8. alcíme alatt foglalja össze az egyesületekre, a köztestületekre és az országos sportági szakszövetségekre irányadó szabályokat,²³ azzal, hogy az utóbbi kettő (köztestület, sportági szakszövetség) mögöttes jogát az előbbire vonatkozó rendelkezések jelentik. Az egyesület legfontosabb jellemzői a Ptk. alapján: az önkéntesség, a bíróságok által mindig kiemelt, tagok által gyakorolt önkormányzatiság, törvényes cél, bírósági nyilvántartásba vétel, jogi személyiség, az elsődlegesen nonprofit-jelleg és a tagok korlátozott vagyoni felelőssége.

Amint azt fentebb kifejtettük, a Ptk. 64. §-a szerint az egyesületekre vonatkozó szabályok az egyéb társadalmi szervezetek polgári jogi természetű jogviszonyai tekintetében mögöttes jogként alkalmazandók.

Az Egyesülési törvény az egyesülési (!) jog alapján létrehozható szervezetek két alapkategóriáját állítja fel: egyfelől a társadalmi szervezeteket,²⁴ másfelől pedig az olyan szervezeteket, amelyek – a törvénynek a társadalmi szervezetekkel összefüggésben megállapított kivételekre is figyelemmel – működése nem rendszeres vagy nincs nyilvántartott tagsága, illetőleg nem rendelkezik a törvényben meghatározott szervezettel.²⁵ Amint azt fentebb megjegyeztük, a törvény által használt társadalmi szervezet fogalma magába foglalja a pártot, szakszervezetet és tömegmozgalmat. (A társadalmi szerveze-

¹⁹ 1993. évi XCII. törvény indoklása, részletes indoklás a 3. §-hoz.

²⁰ Lásd SÓLYOM: *Az Alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest: Osiris, 2001, 513. és skk.

²¹ SÓLYOM i. m. 515.

²² SÓLYOM i. m. 516.

²³ Az egyesületekről a 61–63. §-ok, köztestületről a 65. §, az országos sportági szakszövetségről pedig a 66. § rendelkezik.

²⁴ 2. § (1) bekezdés.

²⁵ 1. §, 5. §.

tek szövetségei a 13. § értelmében mindkét kategóriához tartozhatnak.) Ezen elnevezésekre utaltunk fentebb, amelyek révén a közjogi elem dominanciája jut kifejezésre.

Az Egyesülési törvény rendszerében a társadalmi szervezet, a tömegmozgalom és a párt fogalmaival szerepel együtt (3. §). A társadalmi szervezet ügyintézője korlátozó szabályokat alkalmaz, hiszen az csak magyar állampolgár lehet [kivételek a 8. § (1) b) és c) alpontokban], aki nincs a közügyektől eltiltva.²⁶ Ezek a törvényi korlátok is alapvetően közhatalommal kapcsolatban álló szervezetek esetében bírnak elsődleges jelentőséggel. Például egy gombfoci- vagy főzőcskeegyesület esetében miért lenne szükséges az ügyintézőnek magyar állampolgárnak lenni, és a közügyektől való eltiltásnak miért kellene érvényesülnie?

A szabályozás kuszaságát mutatja, hogy a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény (2. §) és a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény (14. §) a meghatározások közt nem említi az egyesületet, csak a társadalmi szervezetet. Ezzel szemben a fent említett szerzői jogi törvény kifejezetten a Ptk. 61–64. §§-aira utal [86. § (2) bek. 1. mondat].

2003. évi LX. törvény a biztosítókról és a biztosítási tevékenységről 26. § (1) bekezdése kifejezetten az Egyesülési törvényre utal, de a „biztosító egyesület” kifejezést, meghatározást tartalmazza.²⁷ Az Egyesülési törvény az „egyesület” kifejezést vagy annak bármely alakját nem tartalmazza.

5. Tartalmi különbségek

Az alkotmányjogban „belső egyesülési szabadság”-ként²⁸ megfogalmazott szabadság azt jelenti, hogy az egyesület belső életét, működési rendjét a tagok milyen mértékben jogosultak meghatározni. Az Egyesülési törvény közjogi jellegű szabályozásából levonható elvek és a Ptk. nyitottabb és a magánautonómiának széles terének helyt adó szabályozása között alapvető tartalmi különbségek vannak. Az Egyesületi törvény „demokratikus” működést követel meg a társadalmi szervezettől, amely a magánjogon belül egyszerűen fogalmilag értelmezhetetlen az egyesületek esetében. A magánjogon belül nincsenek „demokratikusan működő” szervezetek és „demokratikus” szerződések, alapszabályok, jogi személyek, hiszen a felek döntéseikben szabadon határozhatnak, a döntéshozatalnak garanciális eljárási szabályai vannak. A „demokratikus” jelzőnek a magánjogon belül nincs jelentéstartománya, értelmezhetetlen fogalom.

²⁶ Etv. 8. § (1) A társadalmi szervezet ügyintéző és képviseleti szervének tagja az lehet, aki a közügyek gyakorlásától nincs eltiltva, és

a) magyar állampolgár,

b) a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvényben meghatározottak szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkezik, vagy

c) a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény hatálya alá tartozik, és bevándorolt vagy letelepedett jogállású, illetve tartózkodási engedéllyel rendelkezik.

²⁷ 19. § A biztosító egyesület olyan önkéntesen létrehozott, kölcsönösségi alapon működő szervezet, amely kizárólag tagjai részére, nyereségérdekeltség nélkül, a tagsági hozzájárulás ellenében, a biztosítási feltételekben meghatározott biztosítási események bekövetkezése esetében, biztosítástechnikai elvek alapján, előre meghatározott szolgáltatást nyújt.

²⁸ HALMAI (2003) i. m. 514.

A Ptk. egyesületekre vonatkozó szabályai elkülönült jogi személyiségről, annak szervezetről és vagyonáról, a tagok felelősségéről rendelkeznek, azaz a magánjogi szervezettség alapvető jellemzőit határozzák meg.

Az egyesületi tagsági viszonyt nem lehet közjoginak minősíteni és közjogi elvek alá vonni, magánjogi egyesület körében ennek a jogviszonynak magánjogi viszonynak, egyes részleteinek pedig magánjogi jogügyleteknek kell lenniük. Adott esetben az egyesületi tag korlátozott anyagi felelőssége alól is lehetnek kivételek, és a tag az egyesület tartozásaiért felelősséggel tartozhat (például joggal való visszaélés esetén). Az egyesület szerveinek a határozatai szintén magánjogi ügyletként értelmezendők, olyan jogügyletnek, amelyek a magánjog körében ún. „közös nyilatkozatok”-nak minősülnek (Szladits), hasonlóan, mint a gazdasági társaságok szerveinek határozatai. Ez a magánjogi jelleg – mind a tagsági jogviszony, mind a tagok közti viszonyok, mind pedig a határozatok vonatkozásában – az Egyesülési törvény alapján nem állapítható meg, és az egyesület jogi halálával végleg elveszik.

6. Összefoglalás

A szocialista időszakban alkotott társadalmi szervezet kategória az egyesülettől eltérő jelentéssel és tartalommal bír, amely különbségtétel a rendszerváltás sodrában elhomályosodott. Nem utolsó sorban ezt a fogalmat, hogy „társadalmi szervezet” egyetlen idegen nyelvre sem lehet értelmesen lefordítani, mert senki nem érti, mit takar. Ez sem véletlen. A jelenlegi kettős utaló szabály a Ptk.-ban és az Egyesülési törvényben meglehetősen zavaró, de ettől függetlenül a két személyegyesítő forma tartalmilag elválasztható.

Az egyesület és a társadalmi szervezet megkülönböztetésének értelme és funkciója van, míg egyik a közjoghoz kapcsolódó formákat jelöli, addig a másik a polgári jogi személyegyesülések alapformáját, ezért ez a distinkció a tárgyi jog szabályai szerint továbbra is értelemmel bír. Azzal, hogy az új Ptk. és az új Ptké. az „egyesület” kifejezést törölni kívánta a hatályos jogrendből, a magánjogi autonómia személyeket jogilag összekötő és jogi személy teremtő hatalmát semmisítette volna meg, és annak szabadságától fosztotta volna meg a jogalanyokat. Az egyesület megszüntetése révén 2010. május 1-jétől megszűnt volna a köztestületek szabályozásának a háttér joganyaga is, kamarák, hegyközségek és más köztestületek maradtak volna szabályozás nélkül, szerzői jogi egyesületek alól került volna ki a jogi háttér, célzottan vagy csak jogalkotói figyelmetlenségből. A magánjogi egyesület formális kiiktatása a Polgári Törvénykönyvből az jelentette volna, hogy nincs olyan szerződéses kötelezettségvállaláson alapuló együttműködési lehetősége az alanyoknak, amely az egyes tag személyén túlmutató formációt, jogi alakzatot, jogi személyt létesíthet, és nem kíván gazdasági tevékenységet folytatni. Ez a hiány olyan emberi együttműködések képes meghíúsítani, amelyek egy szabad társadalomban természetes szükségként merülnek fel. Talán szemléletes történelmi példa lehet az, hogy a dualizmus korában az ún. túrt felekezetek egyesületekként működhettek csak,²⁹ azaz a magánszféra részeként.

²⁹ GERGELY JENŐ (szerk.): *Autonómiák Magyarországon 1848–2000*. I. kötet. Budapest: ELTE Történettudományok Doktori Iskola – L'Harmattan Kiadó, 2005, 176.

A Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága 436/B/2010 AB határozatával megsemmisítette a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 2010. évi XV. törvény 1. § (1) bekezdését, valamint 208. §-át. A határozat következtében a még hatályba nem lépett rendelkezések hatályba lépése elmaradt, így nem tűnt el a magánjogi egyesület jogunk színpadáról és a jogi személyek sorából. Ezek után ismét él a bizodalunk, hogy a magánszféra és a civil társadalom egyik alapvető jogi sejtjeként szolgáló egyesület tovább éljen és viragozzék, a megújult Polgári Törvénykönyvben méltó szabályozást nyerjen és a szabadság jogilag megvalósítható formájaként megújulhasson.

